

1942 Strandstua - en ufrivillig vokterbolig for Tirpitz

En båt glir ut fra Steinvikholm på Skatval. Johan Magnus Skei hadde tatt kommandoen om bord. Steinvikholm åpenbarer seg i all sin prakt. Slottet bak dem nesten roper ut sitt ego. Steinvikholm var ikke et sted man passerte uten å bukke ærbødig. Selve symbolet på Norgeshistorien og Stjørdalens historie. Men for "admiral" Skei var målet og historien en helt annen. Steder, hendelser og forhold som betydde så mye, mye mer for alle om bord. De søkte sine røtter, lange røtter gjennom en urolig tid. Et par sjømil lenger inn skulle de snart komme "heimatt" - til ei lita steinrøys ved sjøkanten. Her hadde de for 60 år siden kastet anker. Fru Magnhild får en klump i halsen.

På denne måten feiret Magnhild og Johan Magnus Skei sitt diamantbryllup midt i juli år 2000. Johan Magnus (83) lar de alle ta del i familiehistorien. Han står midt på dekket, med ropert og orienterer om en svunnen tid, om etableringer, fraflytting, krig og fred. I revy passerer familiens bestrebelser, bosted, arbeidssted, fritid, helg og hverdag. De fikk så men ikke noe gratis. Det er mest ikke noe igjen av noe. De yngste streber med å forstå. De eldste forstår så altfor godt. Et snev av smerte. Et snev av stolthet. Det var ikke noe anker igjen. Historien holdt på å dø ut. Lite ante Johan Magnus at dette var den siste sjansen han fikk.

Johan Magnus Skei

En vakker, men bitende kald ettermiddag i januar 2008 sitter jeg i lag med Magnhild Skei og hennes yngste sønn Tore hjemme hos Magnhild i Øverlands gate på Stjørdal. Jeg hadde trengt meg på for å utspørre den 90 år gamle *grand lady* om det var noe jeg ikke hadde fått med meg vedrørende Tirpitz. Hun bodde tross alt i 1942 omtrent nede i fjæra og så opp på Tirpitz når Nordens ensomme dronning gled forbi. Det ble en samtale preget av mer enn Tirpitz. Men før vi går tilbake til turen innover mot Fættensfjorden, la oss begynne med begynnelsen:

En skal ikke bla mange linjene tilbake i familiehistorien til Magnhild og hennes søsken for å se slitet, strevet og sorgene. Det siste så typisk for nettopp den generasjonen av ungdom. De vokste opp i en tid hvor omtrent hver eneste familie ble berørt, først av "spanska" - deretter "tubben". Går vi tilbake til tipptippoldeforeldrene til Magnhild, ser vi at Ola Larsen (f. 1747) og hustru Anne (f. 1744) skulle måtte betale en høy pris i det året som ble benevnt "det store mannfallet". Året var 1773 og mer enn 10 % av Stjørdalens befolkning døde. Det året døde 442, mens kun 121 ble født i vår region. Ola og Anne måtte vandre til kirkegården med sine to førstefødte. De kalte det for *smittsom blodgang* den gangen, dysenteri heter det vel i dag. På plassen Hammerstykket (Norset på Skatval) skulle de også i de neste generasjoner måtte slite med sorgen. Jeg nevner ikke dette fordi det var enestående, - de fleste familier på den tiden måtte nesten kalkulere inn en viss sannsynlighet. Det å miste sine kjære kom ikke overraskende, men likevel så smertelig når det først skjedde. Men så var det de som fikk mer enn andre, også dessverre på dette området. En av dem var Ole Olsen Norset (1879-1960) fire generasjoner etter "det store mannfallet". For ham skulle begrepet få betydning gjennom hele livet. Ole Olsen Norset er far til vår Magnhild Skei i dette kapitlet.

Familien Ole Olsen Norset. Magnhild lengst til høyre bak.

Ole Olsen Norset skulle overta Hammerstykket etter sin far, og var gift med Anna Alstadnes. Den 15. mai 1904 dør Ole sin mor, Anne Marta Forbordsmarken. Nøyaktig fire måneder senere mister han sin hustru, Anna - som igjen 13 dager tidligere hadde skjenket ham en odelsgutt. Den såkalte lyse årstiden var spesiell det året på Norset. Ole satt tilbake som enkemann med odelsgutten Ole Andreas og lille Anne Marta på to år, oppkalt etter sin bestemor. Noen år senere gifter Ole seg på nytt. Denne gangen med Marit Røkkestorsve (1884-1976). De skulle få ni barn, så til sammen hadde Ole Olsen Norset 11 barn. Ett av disse er Anna, født i mai 1920. Hun dør som toåring. Oles datter, Anne Marta fra første ekteskap dør i 1933. Og så kom krigen, en krig for Ole ikke bare mot okkupanten, men mot smerte og familiær sorg. Først dør hans 28-årige datter Olga den 19. mai 1940. Ett år etterpå dør den 28-årige sønnen Olav. Men det sluttet ikke der. Oles datter Ingeborg var gift med Jon Stene, onkel til Ole Stene på Skatval i dag. De var bosatt på Notodden, men Ingeborg kom nordover og hjem til Skatval i 1940 da Jon ble mobilisert på Støren. Ingeborg stelte Olga inntil hun ble flyttet til Hegra pleiehjem den 12. april. Ingeborg ble selv syk om høsten og dør den 22. juni 1941. Tyskerne var nok den minste bekymringen for Ole Olsen på Norset.

Før vi beveger oss tilbake til båtturen i år 2000 og admiralguiden Johan Magnus Skei, skal vi nevne hans slekts paralleller med de på Norset. Johan Magnus Skei ble født på Skei østre vestre den 5. desember 1917. Hans far var Hans Mathias Skei (1882-1967), gift med Lina Bertine Vang fra Hegra (f. 1885). De fikk dattera Mette høsten 1904. Hun igjen blir mor til Leif Birger i mars 1926, men dør noen måneder senere. Tuberkulosen gjorde sitt inntok på Skeigårdene. Lina Bertine Vang dør og Hans Mathias Skei giftet seg 2. gang i 1910 med Gine Stavnås (1891-1990). De skulle få åtte barn, samt i tillegg ta seg av barnebarnet Leif Birger. I 1934 mister de sitt 10-årige barn, Helga. Tre år senere dør dattera Gunnvor, 25 år. Depresjonen og de harde trettiårene var to av tre benevnte karakteristikker av datiden, den tredje var ”*da tubben banket på*”.

Så er vi tilbake på båten i år 2000. Hele storfamilien er inviterte med på turen, som en innledning til å feire den store dagen til Magnhild og Johan Magnus Skei. De to hadde

bestemt seg for å ta familien med tilbake, inn i Skatvals historie, inn i familiehistorien - vise dem livet og familiens gange. De kunne ikke gjøre det bedre enn fra sjøsiden. Jo da, Johan Magnus står der på dekk med roperten og guider. Steinvikholm slott blir nevnt i forbifarten i dobbelt forstand. Steinvikholm var viktig, men av mindre betydning denne dagen. Så dukker "Anlegget" opp. Og bak der Hammergårdene. "Anlegget", bedre kjent for utenforstående som Steinvik lager, var et 147 mål stort område, med 1 200 m strandlinje, for det meste dyrket mark som ble omgjort til militært anlegg med veier og smalsporet jernbanespor til Langstein. Hovedhensikten, i form av hele 27 bunkere, var å virke som ammunisjonslager for ubåthavna i Trondheim (Dora). Etter krigen ble "Anlegget" Skatvals største arbeidsplass med arbeid til 20 personer.

"Å der oppafor jænbanana - heilt upme bakkan, to kvite låna og et rødt fjøs - der, ja - der er Norset, heimrommet t'hu Magnhild", forteller Johan Magnus sitt publikum. Magnhild tørker en ny tåre, og minnes sin barndom. Men hun minnes også da hun og Johan kom "heimatt" sist i april 1942 etter den fryktlige bombingene av Tirpitz. Magnhild minnes så hardt at hun får ikke med seg alt som blir sagt, for plutselig er gubben i gang med å fortelle om Langstein kai som dukker opp på høyre side. Her hentet Johan Magnus inntektene sine de første årene etter at de ble gift - for å brødfø den lille familien på tre som hadde fått slå seg ned i Strandstua (Strandstugu), en eiendom under kjøpmann Aavik. Magnhild kvikner på et vis til igjen når Strandstua blir nevnt. Johan Magnus forsøker å peke ut stedet hvor huset stod, men det er ikke så lett å oppdage for de som ikke visste det fra før. For hvem kunne fatte at det hadde stått et hus der inne ved strandkanten ca. 100 m sør for jernbaneundergangen til Langsteindalen, og attpåtil mellom riksvei 50 (E6) og sjøkanten. Nå var familiens første anker kun noen steiner i sivet.

Det hadde seg slik at Magnhild Norset (f. 17.01.1918) og Johan Magnus Skei (f. 05.12.1917) hadde blitt forlovet i god tid før krigen kom. De hadde noenlunde samme bakgrunnen. Begge hadde fedre som var gift opp igjen. Begge fra store barnefamilier, og begge familier hadde blitt rammet så hardt av unge dødsfall. Det unge paret som stiftet bo, ville dessverre få en fellesnever gjennom å miste kjære søsken. Det var ettertanke de nok tok med seg inn i det voksne livet. Det unge forlovede paret ville ikke la krigsutbruddet stoppe deres planer om bryllup. Det var slik på den tiden at forlovelsen måtte kunngjøres, og presten måtte "ta ut lysning". Det vil si at han fra prekestolen fortalte menigheten om at forestående ekteskap ville bli inngått. En praksis jeg tror holdt seg til ut på 1970-tallet.

Lenge før tyskerne kom, var det bestemt at bryllupet skulle finne sted lørdag den 13. juli. Magnhild hadde for lengst ordnet bryllupskjolen. Spørsmålet var nå bare om det i det hele tatt kunne bli noe bryllup, for Johan Magnus ble mobilisert og havnet oppe ved Snåsa. Magnhild visste knapt hvor han var og når han eventuelt ville komme hjem igjen. Hun fikk brått et brev fra sin forlovede. Og mest før hun hadde rukket å lese brevet - stod hennes kommende mann foran henne igjen. Han kom hjem omtrent samtidig med brevet. Magnhild forteller meg at det

hun husker best fra innholdet i brevet var følgende setning: ”Du må ta tran”. Og bryllup ble det. Et langt tog av hester, vogner og karjoler til og fra Skatval kirke - hvor selv tyskerne gikk langt ut i grøfta og sto der måpende til det vakre brudeparet. Selv i en krig var det plass til verdighet, og herrefolket hadde respekt for det tradisjonelle og formelle.

Strandstua 1945

*Bak f.v: Lilly Hammerhaug, Gustav Skei, Magnhild Skei. I midten: Håkon Hammerhaug.
Foran f.v: Kjell Hammarhaug og Harald Skei*

Ekteparet Skei fikk flytte inn som losjerende i Strandstua, et hus under Brusand (landhandel Aavik). Strandstua var et bygg som opprinnelig kom fra Aavik. Det ble flyttet midt på 30-tallet, og revet i 1980.

I mai 1941 ble Harald født, og de klarte seg tålig bra den første tiden av krigen. Huset lå omtrent nede i fjæra, og på øvre siden gikk riksvei 50, skjermet litt med en del tre og busker mot sørøst. Men så øker aktiviteten i området. Rett nok var det en del trafikk forbi Langstein, tysernes mobilitet var konstant, - men befolkningen følte at noe stort var på gang. Først og fremst ble det påbegynt en del fundamentering langs Fættensfjorden, og rundt om i nærmiljøet ble det iverksatt brohoder, stillinger, flakbatteri etc. Ja, til og med ute på Saltøya var det stor aktivitet. Tyskerne la etter hvert ikke skjul på at det skulle komme et stort skip til området. Magnhild og Johan Magnus skulle få merke dette på sitt vis, for plutselig en dag får de selv losjerende. Tyskerne beslagla hele andre etasjen. Inn flyttet det som skulle vise seg å være personell fra TODT (se *Stjørdalens krønike*, bind 7 - side 121). Dette var ikke stridende, men personell som skulle ivareta infrastrukturer og fysiske etableringer. De bar et rødt bind på armen med et dominerende hakekors og teksten ”Org.TODT”.

Så den 16. januar 1942, midt på dagen, kommer et monster av et skip. Hele fjorden ble omtrent borte. Tirpitz var kommet, et navn som skulle brenne seg inn i hodet på folk på Langstein, det største skipet som noen gang er bygd i Europa. Nå økte aktiviteten betraktelig hos Skei sine ”gjester”, som viste seg å være ansvarlige for ulike røykleggingsbatteri i

området. "Gjestene" fremstod som voktere av Tirpitz. Hittil hadde krigen vært på dørstokken til Strandstua. Nå plutselig var den ikke bare kommet inn i huset, men Strandstua fikk en meget viktig oppgave i tyskernes strategi. Når jeg her har skrevet "gjester" i gåseøyne, så har det sin hensikt. I 65 år har nemlig Magnhild Skei slitt med sin samvittighet. Hun har ikke villet snakke så mye om dette, men en utskremt historieinteressert skribent som undertegnede får etter hvert et kontaktnett som spinner seg frem til de innerste sirkler og tanker, ikke for å presse, ikke for å ripe opp - men for å få frem forhold som kan gi diverse årsaksforklaringer. Og gjennom Magnhild får vi et eksempel på det dilemma mange kunne komme i under krigen. En av "gjestene" fra TODT, som ikke bodde i selve Strandstua, men borte på kaia - var en tysker som stammet så fælt og for øvrig syntes å være sykkelig. Han var snill og ville hjelpe til, kanskje følte han seg ille til mote ved å være en del av okkupantene. Magnhild gikk på denne tiden med stav grunnet en kraftig årebetennelse, og var lite mobil. Faktisk ble hun også sengeliggende. Tyskeren tilbød seg stadig å hjelpe, men Magnhild avviste ham.

En dag kom en tysk marinegast og spurte om ei skoreim (skolisse), den ene skoen hang så vidt på foten. Magnhild "hadde ikke" noen skoreim. Magnhild erindrer at dette gjorde vondt, det stakk hardt - for han sto der og var rent skrøpelig. Men Magnhild var livredd at noen skulle si hun hjalp tyskerne. Bare det at de var i huset, var ille nok. Hun ville naturlig nok ikke bli sett på som tyskervennlig. Men det medmenneskelig gnog henne hardt. Det var ikke lett. Hun så at han heller ikke hadde det enkelt. I ettertid har hun for seg selv tenkt en del på den stakkars tyskeren. Burde hun den gangen ha hjulpet ham? Magnhild var - og er - ikke alene om slike tanker, - dette også en side av krigen som mange bærer på innerst inne. Et par av tyskerne som bodde hos Magnhild i Strandstua, var ivrige etter å gjøre noe godt for lille Harald. De ville "låne ham", ta ham med på butikken, samt gi ham mye godteri. Magnhild kom i knipe. Kanskje hadde tyskerne selv et par smårollinger der hjemme i Tyskland? Hva er det dette avsnittet og denne artikkelen på et vis handler om? Jo, denne vanskelige gråsonen mellom "fienden" og "det medmenneskelige".

Natten mellom den 27. og 28. april 1942 hadde de søkt ned i kjelleren i Strandstua. Et øredøvende leven begynte. Himmelen stod i brann, og Magnhild og Johan Magnus skjønnte at noe var på gang. Flyenes dur ble borte i bråket fra ulike flakstillinger som spilte opp sine melodier. Magnhild satte seg ned midt i kjelleren med lille Harald på snart ett år i fanget. Magnhild husker hvor lite berørt hun var. Redd, men fattet. Vanligvis hadde hun lett for å ta til tårene, men akkurat denne natten holdt hun seg hard. At de kanskje kunne miste livet der de satt, streifet henne selvsagt. Men hun erindrer at hun sa til seg selv: "Det får bli som det

blir”. Nå var det for seint å rømme unna. Dagen derpå var fjorden full av død fisk (”sprengt torsk”). Bombene hadde falt tett. Et under at ingen hus ble truffet og at ikke folk ble drept. De skjønte etter den natten at det var tryggest å dra til Norset. Her ble de noen dager. Magnhild husker at mor Marit senere under krigen ofte laget store matpakker, som far Ole tok med nedover og smuglet inn til serberne i fangeleieren på Hammerhaug.

Magnhild forteller meg at en dag omtrent klokken tolv kom det et jagerfly, trolig ned gjennom Langsteindalen. Det ble beskytt fra flakstillinger på Saltøya. Flyet var så lavt at splinter fra stillingene ute på øya slo ned og inn i grunnmuren på Strandstua. Flyet svingte så ut fjorden på innsiden, hvorpå *flak* forfulgte flyet slik at Johan Magnus og de som jobbet på Langstein kai, måtte søke ly under et par parkerte jernbanevogner. Dette jagerflyet var trolig fra No.1 Photographic Reconnaissance Unit, med tilhørighet på Wick i Skottland. I tidsrommet 19. januar - 23. mai 1942 foretok de 113 fotooppdrag under kodenavnet ”*Operation Chamberlain*”. Dette var Spitfire uten våpen (PR IV). Sannsynligheten er stor for at dette var det jagerflyet som ble observert kryssende Vuddudalen av familien Vordal (se bind 5 - side 102).

Tilbake til år 2000. Båten hadde gjort en 180 graders sving, Johan Magnus forteller de siste strofer om slagskipet Tirpitz. Det er på tide å sette kursen ”hjemover”. Sakte, men sikkert vender båten utover fjorden. På et vis blir det litt stille, litt vemodig. Johan Magnus ”ser på Tirpitz”, som om det skulle være den 11. mars 1943 da Nordens ensomme dronning forlot Fættenfjorden for aller siste gang. De visste det ikke den gangen. Ja, de vet det på en måte ikke nå heller. I tankene vil Magnhild og Johan Magnus alltid se Tirpitz. Johan har nå gått noen meter fremover mot baugen, for liksom å forvise seg om at de er på vei tilbake til Steinvikholm. I det han kommer midtskips snur han seg litt halvveis rundt, som om det var noen som dro i ham. Og lengst der inne, midt i fjæra ser han Strandstua. Den hvite bygningen stråler som et slott. Et siste glimt, et siste minne - han kniper øynene sammen i en avansert form for smerte. Eller var det annen smerte som varslet om at noe var på gang? Strandstua forsvant i alle fall fra netthinnen. Johan rusler fremover, han hadde avsluttet et siste strandhugg. Smerten? Visste han innerst inne at kun siste reise gjenstod? Johan Magnus Skei døde den 8. juni 2003.

Diamantbryllup: Magnhild og Johan Magnus

90-årsdagen til Magnhild feiret på Rica Hell Hotell, lørdag den 19. januar 2008